

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaşanan Sorunlar: Bir Meta-Tematik Analiz

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Nazike KARAGÖZOĞLU¹

1 Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, nazike.karagozoglul@bozok.edu.tr. ORCID: 0000-0002-7410-3286

Gönderilme Tarihi: 11.09.2024 Kabul Tarihi: 07.04.2025 DOI: 10.37669/milliegitim.1548581

Atıf: “Karagözoğlu, N. (2025). Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar: Bir meta-tematik analiz. *Millî Eğitim*, 54(246), sayfa 879-914. DOI: 10.37669/milliegitim.1548581”

Öz

Sosyal bilgiler dersi topluma uyum sürecinde bireye gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması açısından çok önemli role sahiptir. Bu nedenle derse ilişkin uygulamaların sürekli gözden geçirilmesi, yaşanan sorunların giderilerek öğretimin kalitesi artırılmalıdır. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlarla ilgili yapılmış nitel çalışmaların meta-tematik analizinin yapılması, daha detaylı ve kapsamlı sonuçlara ulaşılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezinde ve ulusal veri tabanlarında bulunan 2005-2023 yılları arasında yapılan ve sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan problemleri ele alan akademik çalışmalar incelenmiştir. Konuya ilişkin tarama sonucu 53 akademik çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan 35’i hariç tutularak sekiz makale ve 10 tez, araştırmanın materyali olarak ele alınmıştır. Meta-tematik analiz türünde doküman analizine dayalı olarak toplanan veriler içerik analizinden faydalanılarak çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında yapılan meta-tematik analizi sonucunda sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar yedi temada toplanmıştır. Yaşanan sorunlar ve nedenlerine ilişkin olarak oluşturulan temalar; öğrenci kaynaklı sorunlar, öğretmen kaynaklı sorunlar, öğretim programından kaynaklanan sorunlar, kullanılan yöntem ve tekniklerden kaynaklanan sorunlar, materyal eksikliğinden kaynaklanan sorunlar, velilerden kaynaklanan sorunlar ve diğer sorunlardır. Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunların çözümü için eğitim sisteminin tüm parçalarına (öğretmen, öğrenci, veli, okul yönetimi vb.) yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, sorun, meta-tematik analiz

The Problems in Social Studies Teaching: A Meta-Thematic Analysis

RESEARCH ARTICLE

Abstract

The social studies course has a very important role in terms of providing the individual with the necessary knowledge and skills in the process of adaptation to society. For this reason, the practices related to the course should be constantly reviewed and the quality of teaching should be improved by eliminating the problems experienced. The purpose of this study is to conduct a meta-thematic analysis of qualitative studies on the problems in social studies teaching in Türkiye, to reach more detailed and comprehensive results. In accordance with this purpose, academic studies on the problems in social studies teaching between 2005 and 2023 in the Council of Higher Education thesis center and national databases were examined. As a result of the search, 53 academic studies were reached. Excluding 35 of these studies, 8 articles and 10 theses were considered as the material of the study. The data collected based on document analysis in meta-thematic analysis type were analyzed using content analysis. As a result of the meta-thematic analysis conducted within the scope of the research, the problems experienced in social studies teaching were grouped under seven themes. The themes related to the problems and their causes are; student-related problems, teacher-related problems, problems arising from the curriculum, problems arising from the methods and techniques used, problems arising from the lack of materials, problems arising from parents and other problems. In order to solve the problems experienced in social studies teaching, solution suggestions for all parts of the education system (teachers, students, parents, school administration etc.) were presented.

Keywords: social studies, problem, meta-thematic analysis

Giriş

Her bireyin toplum içinde düzenli ve güvenli bir yaşam sürdürebilmesi için yaşadığı toplumun tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi vb. özelliklerini tanıması, sorumluluklarını bilmesi ve yerine getirmesi gerekmektedir. Sosyal bilgiler bireyin yaşadığı toplumu tanıması ve topluma uyumlu birey olarak yetiştirilmesi için oluşturulmuş önemli bir derstir. Sosyal bilgiler kavramının eğitim sistemlerinde yer alış sürecine bakıldığında, kavramın 19. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) konuşulmaya başlandığı görülmektedir. Sanayileşmenin hızlandığı dönemde ABD'ye gerçekleşen göçler ile toplumsal kaynaşmanın sağlanması ihtiyacı bu dersin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte sosyal bilgiler kavramı ilk kez 1892 yılında ABD Ulusal Eğitim Konseyi tarafından ele alınmış ve ABD'de 1916 yılında okullarda bir ders olarak yer almaya başlamıştır.

Sosyal bilgiler dersinin Avrupa ve ABD'deki gelişim süreci, Türkiye'de de iyi insan, iyi vatandaş yetiştirmek adına atılan adımları etkilemiştir. Türk eğitim

tarihinde sosyal bilgiler ders içeriğine sahip dersler okutulmuş olmakla birlikte ilk kez sosyal bilgiler adı altında bir ders 1968 yılında okul programlarında yer almıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrası sosyal bilgiler dersi ile ilgili yaşanan değişim kronolojik olarak şu şekilde sıralanabilir:

- 1924: Tarih, Coğrafya, Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye
- 1926: Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi
- 1948: Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi
- 1962: Toplum ve Ülke İncelemeleri
- 1968: Sosyal Bilgiler (İlkokullarda)
- 1975: Sosyal Bilgiler (Ortaokullarda)
- 1982: Millî Tarih, Millî Coğrafya, Vatandaşlık Bilgileri (Ortaokullarda)
- 1998: Sosyal Bilgiler (4., 5., 6. ve 7. sınıflarda)
- 2005: Sosyal Bilgiler (Yapılandırmacı yaklaşım)
- 2017: Sosyal Bilgiler (Gözden geçirme, düzenleme)
- 2024: Sosyal Bilgiler (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli)

Sosyal bilgileri Wesley (1950), “sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli”; Engle ve Ochoa (1988), “demokratik vatandaşlık için sosyalizasyon süreci”; Barr vd. (1977), “vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileriyle ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesi” olarak tanımlamışlardır (Akt., Doğanay, 2004, s.16). Sosyal bilgiler dersinin içeriği, öğrencilerin sosyal anlayış kazanmalarına, çeşitliliğe sahip bir ulusta ve birbirine bağımlı bir dünyada demokratik bir vatandaş olarak düşünme ve hareket etme yeteneği geliştirmelerine yardımcı olmak (Parker, 2013) amaçları doğrultusunda hem sosyal bilimler hem de beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinin verilerinin öğrenci seviyesine uygun şekilde düzenlenmesi ile oluşturulmuştur.

National Council for the Social Studies (2023) tarafından yapılan sosyal bilgilerin yeni tanımına göre sosyal bilgiler öğrencilere geçmişini incelemenin, bugüne katılmanın ve geleceği nasıl şekillendireceklerini öğretmenin yanı sıra toplumlarında yaşam boyu sürecek sivil söylem ve sivil katılım uygulamalarına hazırlar. Parker’a (2013) göre sosyal bilgiler eğitimi çok önemlidir çünkü bu derste elde edilen bilgi, beceri, tutum ve değerler aracılığıyla bireyler olay ve olguları

tarihsel olarak muhakeme edebilir, toplum sorunlarının çözümüne yardımcı olabilir, farklılıklara saygı duyabilir, çevreyi koruyabilir, dünyanın her yerindeki insanlar ile empati kurarak onların umutlarını, hayallerini ve mücadelelerini anlayabilirler. Kuru (2023), sosyal bilgiler eğitimi ile devlete, millete, vatana bağlı iyi ve etkin bireyler yetiştirilebileceğini ve bu sayede devletin, milletin, kültürün devamlılığının sağlanabileceğini savunmaktadır. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda da bireylerin tüm yönleriyle gelişimi amaçlanmış ve bütüncül bir eğitim yaklaşımı temel alınmıştır. Bu programın özel amaçlarında da etkin vatandaşın sahip olması gereken becerilere ve değerlere vurgu yapılarak ilk amaç ifadesi şu şekilde yer almıştır: “*Öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, lâik, demokratik, millî, manevî ve bunlarla uyumlu evrensel değerleri yaşatmaya istekli etkin vatandaşlar olarak yetişmeleri amaçlanmaktadır*” (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [MEB], 2024, s.4).

Daha etkili bir öğretim için sosyal bilgiler dersi öğretim programları bilimsel gelişmelere bağlı olarak yenilenmeye çalışılmaktadır. Müfredatın yanı sıra öğretim sürecinin verimliliğini etkileyen bazı temel unsurlardan da söz etmek gerekmektedir. Bu unsurlar öğretmen özellikleri, öğrenci özellikleri, öğrenme ortamı, strateji, yöntem, teknik ve materyaller, aile, okulun bulunduğu çevre şeklinde ifade edilebilir. Sistem yaklaşımı çerçevesinde tüm bu unsurların uyumu, istendik davranışların oluşmasında önemli olup herhangi birindeki aksama ve eksiklikler öğrenmeyi de doğrudan etkilemektedir (Yel vd., 2015).

Eğitimin etkililiğinde öncelikli unsurlardan biri olan öğretmen, sistemin hem tasarımcısı hem uygulayıcısı hem de değerlendirisidir. Öğretmenlik mesleği özel bilgi, beceri ve ilgi isteyen bir meslektir (Sönmez, 2001). Öğretmenlik için sadece alan bilgisine sahip olmak yeterli değildir. Öğretmen alan bilgisine, alan eğitimi bilgi ve becerisine, mesleki değerlere sahip olmalı ve kendini sürekli geliştirmelidir. Bilen'e (1996) göre eğer bir öğretmen ancak nasıl öğretileceğini biliyorsa başarıyla öğretebilecektir.

Eğitim öğretim sürecinin tasarlanmasında dikkat edilmesi gereken diğer temel unsur öğrenci özellikleridir. Öğrenme süreci kişinin sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyimleri tarafından yönlendirilir bu nedenle her öğrencinin bilgiyi yorumlama ve yapılandırma süreci farklıdır (Kabapınar, 2019). Bir sınıftaki öğrenciler aynı yaşta olsalar bile her birinin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları,

gelişim özellikleri, öğrenme hızları, öğrenme stilleri, baskın olan zekâ alanları birbirinden farklıdır; dolayısıyla etkili öğretim için öğrenci özellikleri bilinmeli, öğretim süreci bu özellikler doğrultusunda planlanmalıdır. Tüm derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde başarılı olmanın ön şartı, öğrencinin derse ilgi duyması ve olumlu bir tutuma sahip olmasıdır. Öğrencilerin derse yönelik ilgisini ve dolayısıyla başarısını artırmak için kazanım, içerik, materyal, strateji, yöntem ve tekniklerin öğrenciye uygun olacak şekilde düzenlenip sunulması/uygulanması çok önemlidir (Bilen, 1996; Utkugün, 2020). Okulda edinilen bilgi, beceri ve davranışların okul dışında da pekiştirilerek devamlılığını sağlamak ve kalıcılığını artırmak için ise aile ile iş birliği yapılması, okul dışı faaliyetlerle öğretim sürecinin zenginleştirilmesi önemlidir.

Ülkemizden ve dünyadan haberlere baktığımızda karşımıza pek çok hak ihlali, şiddet olayları, çevre sorunları çıkmaktadır. Bu sorunların temel sebebi insan davranışlarıdır. İstendik davranış değiştirme süreci olan eğitim bir sistem olarak düşünüldüğünde insan davranışlarında gözlemlenen sorunlar sistemin verimli çalışmadığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda sistemin tüm parçalarının (müfredat, öğretmen, öğrenci, öğrenme ortamı, eğitim durumları, veli, vb.) düzenli olarak kontrol edilip değerlendirilmesi, sorunların tespit edilip gerekli önlemlerin alınması toplumsal yaşam için hayati bir öneme sahiptir. Sosyal bilgiler öğretiminin başarısını etkileyen sorunlara ilişkin yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada 2005 yılından günümüze sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin gerçekleştirilmiş nitel akademik çalışmaların meta-tematik analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar nelerdir?
- Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar için çözüm önerileri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışmada 2005-2023 yılları arasında sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin gerçekleştirilmiş nitel akademik çalışmaların meta-tematik analizi yapılmıştır. Meta-tematik analiz Batdı (2020) tarafından doküman analizi odaklı, belli konudaki nitel çalışmalarda yer alan katılımcı görüşlerinin (ham veriler) yeniden analiz edilerek tema ve kodlar çıkarılmasına dayalı bir analiz türü olarak tanımlanmıştır. Meta-tematik analizin amacı herhangi bir konuda taranan nitel boyutlu çalışmaların araştırmacının bakış açısıyla incelenerek kapsamlı ve genel nitelikli bulgulara ulaşılmasıdır (Batdı, 2019). Araştırmada bu

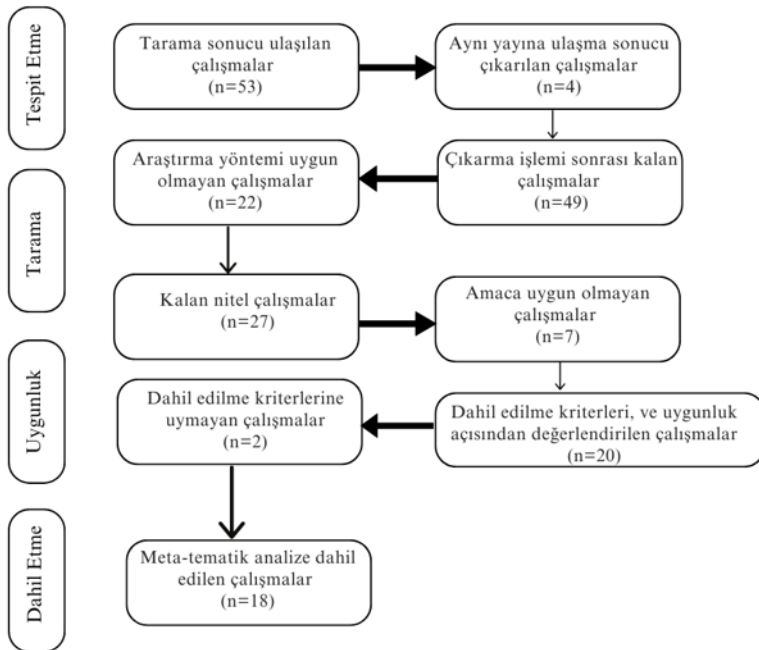
yaklaşımın uygulanmasındaki temel amaç sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin yapılmış olan nitel çalışmalarda ulaşılan verilerin tekrar analiz edilerek konuya ilişkin kapsamlı ve genel nitelikli sonuçlar ortaya koymaktır.

Çalışma Materyali

Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar ile ilgili yapılan nitel çalışmalar doküman incelemesine dayalı olarak toplanmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen kavram, olgu veya olaylarla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerinin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırma kapsamında ulusal veri tabanlarından ve tez merkezinden sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan problemleri ele alan akademik çalışmalar taranmıştır. Yapılan taramaya ilişkin akış diyagramı Şekil 1’de sunulmuştur:

Şekil 1

Tarama Akış Diyagramı

Şekil 1’de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil edilmeyen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmaların analize dâhil edilmeme nedenleri şunlardır: beş makale ve 15 tez nicel yöntemle çalışılmıştır; iki tez 2005 yılı öncesi yapılmıştır; bir makale derleme çalışması olarak hazırlanmıştır; bir tez doküman incelemesi yöntemi ile derleme şeklinde yapılmıştır; bir makalede 4. sınıfta kazandırılmakta zorlanılan kazanımların belirlenmesine yönelik yapılmıştır; iki makalede sosyal bilgiler öğretim programı incelenerek değerlendirilmiştir; bir makalede akademisyen görüşleri çok genel ele alınmıştır; dört makalenin tezi bulunduğu için tezler araştırmaya dâhil edilerek makaleler hariç tutulmuştur; iki makale ve bir tez değerler eğitiminde yaşanan sorunları incelemeye yönelik yapıldığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Meta-tematik analize dâhil edilen 18 çalışmaya ilişkin bilgiler Ek 1’de verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmının çalışma materyali üzerinde içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi, belli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik (Büyüköztürk vd., 2016) olarak tanımlanmaktadır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Şahin, 2015). Analiz edilmek üzere bu araştırmaya dâhil edilen akademik çalışmaların bulgular ve doğrudan alıntılar bölümlerinden hareketle kodlamalar yapılarak ortak temalar oluşturulmuştur. Kodlamanın güvenilirliği için içerik analizine başlarken öncelikle bir makale ve bir tez örneklem alınarak iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak kodlama yapılmıştır. Yapılan kodlamalar güvenilirlik katsayısı hesaplama formülü (*Güvenilirlik Katsayısı=Aynı kategoriye kodlanan öge sayısı/Toplam kodlanan öge sayısı*) ile hesaplanmış, katsayının 0.86 olduğu ve bu değer kodlayıcıların güvenilirliğinde genel kabul değeri olan 0.70’in (Chadwick vd., 1984; Akt., Güler vd., 2015) üstünde bir değer olduğu belirlenmiştir. Ayrıca analizin inandırıcılığı için incelenen çalışmaların katılımcı görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin akademik çalışmaların meta-tematik analizi sonucu oluşturulan temalar

tablo ve şekillerle verilmiş, bulgular doğudan alıntılarla desteklenmiştir. 1. alt problem olan *Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar nelerdir?* sorusuna ilişkin temalar ve kodlamalar şekiller hâlinde sunulmuş ve açıklanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temalar Şekil 2’de sunulmuştur.

Tablo 1

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaşanan Sorunlara İlişkin Temalar

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaşanan Sorunlar	Öğrenci
	Öğretmen
	Öğretim Programı
	Yöntem-Teknikler
	Öğretim Materyalleri
	Veliler
	Diğer

Tablo 1’de görüldüğü üzere sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin oluşturulan temalar; öğrenciden, öğretmenden, öğretim programından, kullanılan yöntem ve tekniklerden, materyal eksikliğinden, velilerin tutum ve davranışlarından kaynaklanan sorunlar ve diğer sorunlardır. Bu temalara ilişkin kodlamalar ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 2

Öğrenciden Kaynaklanan Sorunlar

Tema	Kod
Öğrenci	Hazırbulunusluk düzeyinin düşük olması (M1, M2, M4, M5, M7, T1, T5, T6, T7, T9, T10)
	Derse karşı ilgisizlik/isteksizlik/olumsuz tutum (M1, M4, M5, M6, M7, M8, T1, T2, T3, T4,T5,T6,T7,T9,T10)
	İstenmeyen davranışlar (M1, M2, M4, M5, M7, M8, T4, T5, T7, T8, T9)
	Derse hazırlıksız gelme/Öğrenilen konuların tekrar edilmemesi (M5, M7, T1, T3, T6, T7, T8, T9, T10)
	Dikkatin çabuk dağılması (M5, T2, T10)
	Okuma alışkanlığındaki eksiklik (M7, M8, T7)

Yapılan çalışmalarda öğrenci kaynaklı olarak en önemli sorunlardan biri öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyinin dersin kazanımları için yeterli olmamasıdır. Ayrıca öğrencilerin derse karşı olumsuz tutuma sahip oldukları, dersi sıkıcı ve ezber dersi olarak gördükleri, derste dikkatlerinin çabuk dağıldığı, derse katılmakta isteksiz davrandıkları ve yeterince önem vermedikleri, okuma alışkanlığının yetersiz olduğu ifade edilmektedir. Dersi önemsemediklerinden hareketle öğrencilerin derste işlenen kazanım ile ilgili pekiştirici etkinlikler yapmadıkları, derse düzenli çalışmadıkları, bir sonraki derse hazırlıklı gelmedikleri, verilen ödevleri yapmadıkları da belirlenen sorunlar arasındadır. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“Sosyal bilgiler dersi çok güzel bir ders fakat bazen sıkıcı olabiliyor.” (T2, s.47). *“...çoğu zorunlu olarak derse geliyor ve sosyal bilgiler dersini sevmiyorlar. Öğrenci de dersi sevmediği için derste problemlere yol açıyor.”*(T9, s.42). *“İki hafta önceki konuları bırakın bir kenara daha geçen hafta işlediğimiz dersi bilmiyorlar. İlk defa duyuyorlarmış gibi yüzüme bakıyorlar. Çünkü tekrar yapmak gibi bir alışkanlıkları yok...”* (M7, s.30). *“Öğrencilerin bir konuyu kavramaları için mutlaka istekli ve öğrenmeye hazır olmaları gerekli. Ancak bir şeyler anlatmak için uğraştığım öğrenciler, öğrenmeye karşı çok isteksiz, niçin derse geldiğinden haberi yok veya dikkati çok dağınık akıl başka yerlerde...”*(T10, s.65). *“Öğrencilerin kitap okuma alışkanlıkları yok denecek kadar az. Serbest kaldıklarında tablet ve telefona bakıyorlar. Bu sebeple okuduklarını anlatmakta iyi değiller.”* (M8, 1110).

Tablo 3*Öğretmenden Kaynaklanan Sorunlar*

Tema	Kod
Öğretmen	Mesleki gelişim (M1, M4, M7, T3, T4, T7, T9, T10)
	İletişim becerisi (M1, M4, M7, M8, T7, T10)
	Sınıf yönetimi (M4, M8, T2, T5)
	Alan bilgisi (M4, T7, T10)
	Alan eğitimi (M4, M7, M8, T1, T2, T5, T7, T10)
	Zaman yönetimi (M8, T10)
	Teknolojiye uyum (M1, M4, T1, T3, T10)
	Mesleki tutum (M4, M7, T1, T4, T8, T9)

Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunların öğretmen boyutu incelendiğinde en önemli eksiklik öğretmenlerin kendini mesleki anlamda geliştirmemeleridir. Öğretmenlerin alanında yaşanan gelişmeleri takip etmedikleri, alanı ile ilgili veya diğer güncel konularla ilgili yayınları yeterince okumadıkları, teknolojiye ve yeniliklere uyum sağlamada zorlandıkları ifade edilmiştir. Ders içi ve ders dışında öğrenci-öğretmen iletişimde yapılan hatalar, zamanı iyi yönetememe, sınıf yönetimindeki sorunlar sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar arasındadır. Öğretmenlerin alan eğitimindeki eksiklikler olarak; derse hazırlıksız gelen öğretmenlerin varlığı, öğrenci düzeyine uygun işleniş gerçekleştirememe, öğrencinin ilgisini derse çekememe, materyal kullanmada yetersizlik, geleneksel yöntemleri kullanmada ısrarcılık gibi durumlar ifade edilmiştir. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“...zaman çok hızlı değişiyor ve bilgi teknolojisine yetişmekte zorluk yaşıyorum.” (M1, s.280). “Bazı öğretmenler akıllı tahtayı etkin kullanamıyor bu

durum ders içerisinde vakit kaybına sebep oluyor...”; “*Öğretmenler öğrencilerin derse olan ilgilerini arttıracak etkinlikler yapmıyor, farklı öğretim materyalleri kullanmıyorlar.*”; “*Öğretmenler güncel konulara çok yabancı kalıyor ve bu da dersin içeriğinde eksikliklerin olmasına neden olmaktadır...*” (M4, s.1989). “*... öğretmenler de artık eskisi kadar okumuyor, araştırmıyor, derslere hazırlıksız giriyor çünkü artık derslerde öğretmenleri sorularıyla sıkıştıracak öğrenciler de yok.*” (M7, s.35). “*Herkesin konuşması yüzünden öğretmenime soru soramıyorum.*” (T2, s.48). “*Öğretmenler okumuyor, en temel konular hakkında bile eksiklikleri var ve öğretmenlerin entelektüel birikimleri yok.*” (T9, s.43).

Tablo 4*Öğretim Programından Kaynaklanan Sorunlar*

Tema	Kod
Öğretim Programı	Müfredatın yoğunluğu /Kazanımların fazlalığı (M1, M3, M4, M6, M7, M8, T1, T3, T4, T5, T6, T7, T10)
	İçeriğin öğretim ilkelerine uygun olmaması (M2, M6, M7, M8, T1, T5, T6, T7, T8, T10)
	Kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmayışı (M2, M4, M5, M7, M8, T1, T3, T5, T6, T10)
	Ders saatinin yetersiz olması (M1, M3, M4, M6, M7, M8, T1, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T10)

Yapılan çalışmalarda sosyal bilgiler öğretiminde müfredat kaynaklı sorunlar incelendiğinde müfredat içeriğinin yoğun ve kazanım sayısının fazla olması, bu yoğunluğa rağmen ders saatinin yetersiz olması dolayısıyla içeriğin eğitim öğretim yılı içinde yetiştirilmesinin çok zor olduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Ayrıca bazı çalışmalarda kazanımların ve içeriğin öğrenci düzeyine uygun olmadığı belirtilmiştir. İçerikte öğrencinin algılamakta zorlandığı soyut kavram ve kazanımların olduğu ifade edilmiştir. Müfredat içeriğine yönelik olarak bir diğer sorun da ünitelerin birbirinden bağımsız olması ve konuların kronolojik olarak verilmemesidir. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“Kazanımların ve bazı örneklerin öğrencilerimin öğrenme seviyesinin üzerinde olduğunu gördüm. Dersin öğrenme-öğretme sürecinde yakından uzağa ilkesi ile programı uygulama konusunda sorun yaşadım.”(M2, s.91). *“Sosyal*

bilgiler dersinin programında kapsamın geniş olması, sürenin yetersizliği, içeriğin öğrenci düzeylerine ve hazırbulunuşluk düzeylerine uygun olmaması en fazla karşılaşılan sorunlardır.” (M8, s.1108). “Bazı temalar yoğun bilgi içeriyor. Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçlarına yeterince uygun değil” ; “Sosyal bilgiler ortaokuldaki en yoğun ders bence. Bu kadar yoğun bir derste bu ders saati neden anlam veremiyorum. Konuları öğrencilere öğretmekten ziyade konuları yetiştirme derdindeyim.”(T1, s.61). “Konular çok kopuk yani bir üniteniz coğrafya, bir üniteniz tarih yani bir anda oradan oraya atlıyorsunuz. Yani bir yanda şeyi öğretiyorsunuz dünyanın şekli işte paralelleri öğretiyorsunuz. Daha çocuk onu sindirmeden bu sefer pat başka bir konuya geçiyorsunuz.”(T7, s.63). “Ders kitaplarındaki, özellikle 7. sınıfta ders kitabındaki ünite ve konular arasında kopukluk nedeniyle öğrenciler bağ kurmada sıkıntı yaşıyor. Müfredattaki kazanımlar açık ve net değildir. Derste konuların ne kadar verileceği, derinliğinin ve ayrıntısının ne kadar olacağının belli olmaması dersi işlerken sıkıntı çıkarmaktadır.” (T8, s.65).

Tablo 5

Kullanılan Yöntem ve Tekniklerden Kaynaklanan Sorunlar

Tema	Kod
Yöntem ve Teknikler	Geleneksel yöntemlerin kullanılması (M3, M4, M6, M8, T1, T4, T7, T9, T10)
	Günlük yaşamla ilişkilendirememe (M4, T5)
	Kavram ve kazanımları somutlaştıramama (M7, T1, T4, T5, T6, T10)
	Ezbere dayalı öğretim (T1, T6)
	Yöntem çeşitliliğini sağlayamama (M7, M8, T1, T2, T5, T7)
	Okul dışı öğrenme etkinliklerinin yetersizliği (M1, M7, M8, T2, T5, T10)
	Müfredat yetiştirme endişesi ile hızlı anlatım (M3, M4, M6, M8, T1, T4, T5, T6, T7, T10)
	Öğretmen merkezli öğretim (M3, M4, M7, M8, T1, T5, T7, T10)

Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan yöntem tekniklere ilişkin sorunlar, öğretmenden kaynaklanan bazı sorunlarla ilişkilendirilmiştir. Öğretmelerin geleneksel yöntemlerle ders işleminin öğrencinin ilgisini çekmede ve derse yönelik olumlu tutum geliştirmede yetersiz kaldığı, ezbere dayalı bir öğretim gerçekleştirildiği, kavram ve kazanımların somutlaştırılmadığı belirtilmiştir. Kazanımların günlük yaşamla ilişkilendirilememesi, yöntem çeşitliliğinin sağlanamaması, okul dışı öğretim yöntem ve tekniklere yeterince yer verilmemesi, derslerin öğretmen merkezli işlenmesi de öğretimde sorunlara yol açan sebepler arasında ifade edilmiştir. Yöntem çeşitliliğinin sağlanamaması durumu müfredatın yoğunluğu ile ilişkilendirilmiş müfredatı yetiştirme kaygısı ile anlatım yöntemi ile derslerin işlendiği vurgulanmıştır. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“En büyük sorun hâlâ geleneksel eğitim düzenine göre ders anlatılmaktadır. Çağdaş ve yapılandırmacı anlatımlar pek kullanılmamaktadır.” (M4, s.1989). *“Vakit darlığı sebebiyle, düz anlatım, not tutturma ve soru-cevap şeklinde konuları işleyebiliyoruz.”* (M6, s.1951). *“Sosyal bilgiler dersinde sınıflar kalabalık olduğu ve konular fazla olduğu için sunuş yöntemini kullanıyorum. Farklı yöntem ve tekniklere faza yer veremiyorum. Birçok yöntem ve teknik bulunmasına rağmen zaman yetersizliğinden uygulayamıyorum. Müze gezilerine ve dramaya yer veremiyorum.”* (M8, s.1111). *“Çevre şartlarından dolayı bazı yöntem ve tekniklerin uygulanması zor oluyor. Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesi için müzelere ya da tarihi öneme sahip yerlere giderek öğrenimi daha kolay olacaktır ama öğrencilerin imkânı olmayınca bunu yapmak pek mümkün olmuyor.”* (T6, s.39). *“...hani işte bir slayt göster. Ne bileyim bir program izlet, film izlet. Bunu yapamıyorsun. Neden yapamıyorsun? Kazanım sayısı çok fazla. Çünkü koştur koştur kazanımları yetiştirmek zorundasın. Çünkü bu çocuklar bu sınava girecek ya test ağırlıklı ya da etkinlik ağırlıklı çalışmalar yapmak zorunda kalıyorsun.”* (T7, s.60).

Tablo 6*Öğretim Materyalleri İle İlgili Sorunlar*

Tema	Kod
Öğretim Materyalleri	Okulda gerekli materyallerin bulunmaması (M1, M2, M3, M5, M7, M8, T1, T3, T4, T5, T7, T9, T10)
	Mevcut materyallerin etkili bir şekilde kullanılmaması (M4, M7, T1, T3, T10)
	Okulun teknolojik imkânlarının kısıtlı olması (M2, M3, M8, T1, T4, T5, T7, T8, T9, T10)
	Sosyal bilgiler laboratuvarının olmaması (M7, M8, T3, T4, T5, T6, T7, T9, T10)
	Ders kitaplarındaki yetersizlikler (M1, M3, M4, M5, M6, M7, M8, T1, T3, T4, T5, T6, T7, T8)

Öğretimde yeterli düzeyde materyal kullanılmaması sosyal bilgiler öğretiminin somutlaştırılamamasına, sıkıcı ve zor hâle gelmesine, öğrenilenlerin çabuk unutulmasına neden olmaktadır. Yapılan analiz sonucunda öğretim materyallerine ilişkin yaşanan sorunlar; okulun fiziki donanımının yetersiz olması, öğretim sırasında ihtiyaç duyulan materyallerin okullarda bulunmaması, okulların teknolojik donanım açısından yetersiz olması şeklinde ifade edilmiştir. Her okulda sosyal bilgiler laboratuvarının bulunması gerektiği ifade edilerek laboratuvarın yokluğu öğretimde yaşanan sorunların sebebi olarak belirtilmiştir. Bu eksikliklerin yanı sıra öğretmenler tarafından okuldaki mevcut materyallerin etkili bir şekilde kullanılamadığı, öğretmenlerin teknolojik materyalleri kullanmada yetersiz kaldıkları ifade edilmiştir. Derslerde temel kaynak olan ders kitaplarının içeriklerinde de eksikliklerin olduğu, öğrenci düzeyine uygun olmadığı, etkinliklerin yeterli olmadığı gibi sorunlar belirlenmiştir. Bazı çalışmalarda kitaplarda bilgi yoğunluğu olduğu ifade edilirken bazı çalışmalarda da görselin çok bilginin az olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“Köy okulunda görev yapan bir öğretmen olarak sosyal bilgiler dersi dâhil olmak üzere tüm derslerde materyal eksikliği yaşıyoruz. Okulumuzda ders kitabına ek olarak sadece dünya küresi var, sosyal bilgiler dersi için başka bir materyalimiz yok...”(M5, s.109). *“Çalışma ortamının teknolojik imkânsızlıkları etkinlik ağırlıklı bir ders olan sosyal bilgiler dersinin verimli bir*

şekilde işlenmesine engel olmaktadır.” (T9, s.52). “Okullarda sosyal bilgiler sınıfının olmaması en büyük eksiklik, bir müzik, resim sınıfı olurken, fen bilgiler için laboratuvar olurken neden sosyal bilgiler dersi için de bir sınıf olmasın.” (T4, s.42). “EBA’yı hâlen etkili şekilde kullanamayan öğretmenler var. Ya da akıllı tahtaların hâlen olmadığı ya da akıllı tahtaların çalışmadığı sınıflar var. İmkânların yetmediği ve hocaların akıllı tahtaları etkin kullanmadığı durumlarda aksaklıklar yaşanabilmektedir.” (T1, s.38). “Ders kitapları konuları yetersiz ve çok boş bilgilerle dolu, yetersiz anlatılınca konuları anlamada zorluk çekiyorum ...” (M3, s.143). “Ders kitaplarında bazı konularda görselliğe daha fazla yer verilip bilgiye daha az yer ayrılmış. Bu durum öğrencinin konuyu anlamasında sıkıntı oluşturunuyor.”

Tablo 7*Velilerden Kaynaklı Sorunlar*

Tema	Kod
Veliler	Velilerin öğrenciye ve okula yönelik ilgisizliği (M1, M5, M7, T5, T6, T7, T8, T9, T10)
	Dersin önemsiz görülmesi (M7, T1, T3, T4, T5, T6)
	Öğretmen-veli iş birliğinin yetersizliği (M1, M7, T3, T4, T7, T9)
	Sosyoekonomik düzeyin düşük olması (M2, T4, T5, T6, T9, T10)

Bu tema altında en sık dile getirilen sorun, ailelerin öğrencinin eğitimi ile yeteri kadar ilgilenmemesidir. Okul ile iş birliği konusunda velilerin isteksiz olmaları, ailelerin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması, öğretmen-öğrenci-veli iş birliğinin yetersizliği öğretimde yaşanan sorunlar arasındadır. Öğrencinin derste öğrendiklerini tekrar etmesi ve pekiştirmesi konusunda velilerin yeterince destek olmadıkları bu nedenle öğrenmede kalıcılığın sağlanamadığı belirtilmiştir. Velilerin sosyal bilgiler dersine yeterince önem vermeyerek sayısal dersleri ön planda tutmalarının, öğrencinin derse yönelik tutumunu olumsuz etkilediği belirtilmiştir. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“Bazı veliler çocuklarından bihaber oldukları için çocuğu derse katmada, derse hazırbulunuşluğunda sıkıntılar yaşıyoruz. Bunları velilere iletmemize rağmen toplantılara bile gelmeyen birçok veli var.” (M1, s.281). “Velilerimiz okula, öğrenciye karşı maalesef ki çok ilgisiz, bu durum da birçok sorun oluşturuyor.” (M5, s.109). “Veliler sosyal bilgiler dersini olumsuz bir ders olarak görüyorlar. Çocuklarının gireceği Liselere Geçiş Sistemi (LGS) sınavında sosyal bilgiler dersinin önemli olmadığını düşünüyorlar. Çocuklarının daha çok matematik, fen bilimleri dersine çalışmaları taraftarılar.” (T1, s.59). “Velilerle iş birliği ne yazık ki kuramıyoruz. Okula karşı uzak duruyorlar.”; “Öğretmenler veli ve öğrencilerle yeteri kadar iş birliği içine giremiyor. Elbette bu durumu velilerin sosyoekonomik durumları, eğitim durumları da etkiliyor.” (T3, s.38). “Öncelikle ailevi problemler var, sosyoekonomik sebeplerin olumsuz etkilerini de söyleyebilirim.” (M2, s.91).

Tablo 8*Diğer Sorunlar*

Tema	Kod
Diğer Sorunlar	Ortaöğretime geçiş sınavı (M4, M8, T1, T4, T6, T7, T8)
	Sınıfların kalabalık olması (M3, M7, M8, T1, T3, T4, T5, T6, T7, T10)
	Okul çevresinin imkânlarının sınırlı olması (M1, T5, T8, T9, T10)
	Okul yönetimi-öğretmen iletişimi (M7, M8, T4, T9, T10)
	Öğretmen itibarı/ Öğretmen motivasyonu (M4, M7, T1, T4, T7, T8, T9)

Yapılan çalışmalarda öğrenci ve veli ilgisizliğinin ya da sosyal bilgiler dersinin yeterince önemsenmemesinin en önemli sebeplerinden biri sınav sistemi olarak ifade edilmiştir. LGS sınavında doğrudan sosyal bilgiler dersi kazanımlarını içeren sorulara yer verilmemesi, inkılap tarihi ile ilgili soruların da katsayısının sayısal derslere göre düşük olması öğrencinin derse olan ilgisini azaltmakta, öğrenci dersi önemsenmemekte ve bu durum dersin öğretimini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca sınıflardaki öğrenci sayısının çok olması sınıf yönetimini

zorlaştırmakta öğrencinin dikkatinin çabuk dağılmasına neden olmaktadır. Bu durum öğretimde kullanılacak yöntemlerin de sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Özellikle okul dışı öğretim yöntemlerinin uygulanması konusunda yaşanan sorunun sebebi yasal prosedüre ilişkin resmî işlemlerin zaman alması, okul yönetiminin konuya ilişkin isteksizliği olarak belirtilmiştir. Okul yönetimi-öğretmen iletişimindeki eksiklikler de öğretimi olumsuz etkileyen sorunlar arasında yer almıştır. Ayrıca velilerin genellikle düşük sosyoekonomik düzeyde olması, öğretmene her durumda müdahalesine meydan verilmesi ve zaman zaman yaşanan öğretmenlik mesleğinin itibarını düşürücü olaylar da öğretmenlerin motivasyonlarını olumsuz etkilemekte bu durum dersin öğretiminde verimliliğin düşmesine neden olmaktadır. İncelenen kaynaklardan temaya ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“...müzeye gitmeye kalktığımızda bir sürü yerden izin almamız gerekiyor. Bunun yanında araç bulmak da diğer bir sorun...” (M7, s.32). “En yoğun karşılaştığımız problemler velilerin sürekli bir müdahale hâlinde olmaları. Öğretmenlik mesleğine değer verilmemesi...” (T3, s.58). “Ayrıca sınıf mevcudunun fazla olması, sınıfımızda bazen aşırı gürültülere neden oluyor. Tüm öğrencilere bir ders boyunca söz hakkı verecek fırsatı da bulamıyorum.” (T5, s.52). “SBS’de ders katsayıları eşit değil. Türkçe ve matematiğe daha fazla önem verilmesi sosyal bilgilerin ikinci plana atılmasına yol açıyor.” (T6, s.41). “Öğrencilerin ve velilerin öğretmenlere ‘... sizi şikâyet edeceğim, ... dilekçe vereceğim.’ şeklindeki tehditkâr yaklaşımları eğitim öğretimi olumsuz etkilemektedir.” (T8, s.64). “Okul idaresiyle yaşanan problemler derse uyum sağlanmasını ve öğrencilere gereken davranışların kazandırılmasını güçleştirmektedir.” (T10, s.56).

2. alt problem olan Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar için çözüm önerileri nelerdir? sorusuna ilişkin bulgular Tablo 9’da sunulmuş ve açıklanmıştır:

Tablo 9*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri*

TEMA	ÖNERİLER
Öğrenci	• Öğrencilere sorumluluk bilinci kazandırılmalı (M4) • Öğrencilere çeşitli etkinlikler yaptırarak hazırbulunuşlukları artırılmalı (M4, T1) • Öğretim sürecinin her aşaması hazırbulunuşluk düzeyine göre planlanmalı (M6, T1, T2) • Öğrencilerin disiplin sorunlarını çözmek için rehber öğretmenler eğitim vermeli (M4) • Öğrencilerin motivasyonlarını arttıracak etkinlikler yapılmalı (M1, M3, M4, M7, T1, T2) • Öğretmenler derste farklı etkinlikler yaptırarak dikkatin dağılmasını engellemeli (M4, T1) • Öğrencilerin dersi düzenli tekrar etmelerine yönelik önlemler alınmalı (T1)
Öğretmen	• Öğretmenlere teknoloji tabanlı eğitimler verilmeli (M4) • İletişim/diksiyon eğitimi verilmeli (M4) • Öğretmenlere güncel öğretim yöntemleriyle ilgili eğitim verilmeli (M4, M7, T1, T10) • Sosyal bilgiler öğretmenleri alanı ile ilgili yayınları ve gelişmeleri takip etmeli (M1, M7) • Öğretmenlerin motivasyonlarını artıracak uygulamalar yapılmalı (M4, M7) • Hizmet içi eğitimler uygulamalı faaliyetler içeren atölyeler şeklinde yapılmalı (M8, M7, T1)
Program	• Sosyal bilgiler öğretim programı öğrenci özellikleri dikkate alınarak düzenlenmeli (M1, M4, M6, M8, T4, T6, T10) • Programdaki kazanımların sayısı azaltılmalı (M1, M8) • Kazanımlar öğrenci düzeyine uygun olmalı ve daha somut ifade edilmeli (M8) • Programdaki konular/içerik sadeleştirilmeli (M3, M4, M8, T1, T3, T6, T10) • Vatandaşlık ve insan hakları konuları sosyal bilgiler müfredatından çıkarılarak ayrı bir ders olarak okutulmalı (T6) • Tarih ve coğrafya dersi sosyal bilgiler müfredatından ayrı dersler olarak okutulmalı (T6, T10)

TEMA	ÖNERİLER
Yöntem	- Öğrencinin dikkatini çekecek ve derse motivasyonu artıracak yöntem ve teknikler kullanılmalı (M3, M4, M6, T1, T2) - Kazanımların işlenişi günlük yaşamla ilişkilendirilmeli (M4) - Öğrencilere daha fazla uygulama etkinliği yaptırılmalı (M4, T2, T4) - Dersler eğlenceli hâle getirilmeli (M6, T2, T6) - Strateji, yöntem ve teknik çeşitliliğine önem verilmeli (M3, M4, T1) - Okul dışı öğrenme ortamları kullanılmalı (M8, T4, T10) - Olumlu sınıf iklimi sağlanmalı/Derslerde özgür bir ortam oluşturulmalı (T1, T4)
Materyal	- Okulların programa yönelik araç-gereç, materyal ihtiyaçları karşılanmalı (M1, M5, M7, T1, T3, T4) - Öğretmenlere alternatif materyaller sunulmalı (M4, M7) - Mevcut materyaller öğretmenler tarafından etkili kullanılmalı (T1, T3) - Sosyal bilgiler sınıfı/laboratuvarı oluşturulmalı (M7, M8, T3, T4, T6, T10)
Ders kitabı	- Kitaplarda içerik hafifletilmeli/düzenlemeli (M1, M3, M5, M7, T1) - Kitapta yer alan sözel içerik görsellerle desteklenmeli (M4, M6) - Kitap içerisinde yer alan etkinlikler artırılmalı (M4, M5, T4) - Ders kitaplarında günlük hayattan örnekler artırılmalı (M7) - Ders kitapları öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak güncellenmeli (M4, T1, T3, T4, T6) - Etkinlik temelli ders kitapları/akıllı defter hazırlanmalı (M8)
Veli	- Okul-aile iş birliğine önem verilerek aileler bilinçlendirilmeli (M1, T4) - Aileler istenmeyen davranışlar/disiplin sorunu konusunda bilgilendirilmeli (M4) - Okul-aile iş birliğini artırmak üzere düzenlemeler yapılmalı (M5, T4)
Diğer	- Ders saati artırılmalı (M1, M4, M6, M7, M8, T1, T3, T4, T10) - Sınıf mevcutları azaltılmalı (M4, M7, M8, T1, T3) - Sosyal bilgiler dersine gereken önem verilmeli ve desteklenmeli (M4, T3, T4, T6) - İnkılap tarihi ile ilgili soruların sınavlardaki katsayı değeri diğer derslerle dengelenmeli (M3, T3, T4, T6) - Öğretmenlik mesleğinin saygınlığını artıracak düzenlemeleri yapılmalı (T4, T7)

İncelenen kaynaklardan özellikle bazı tezlerde sadece sorunlara ilişkin görüş alındığı çözüm önerilerine yönelik görüş alınmadığı görülmüştür. Tablo 9'da da görüldüğü gibi önerilerden en çok göze çarpan çözüm önerilerinin ders saatinin artırılması, ders kitaplarının düzenlenmesi, sosyal bilgiler sınıfının oluşturulması, programın düzenlenmesi ile ilgili olduğu görülmektedir. İncelenen kaynaklardan çözüm önerilerine ilişkin örnek alıntılar aşağıda sunulmuştur:

“...öğretmenlere teknolojik araçlar konusunda gerekli eğitimler uygulamalı olarak verilmelidir.” (M4, s. 1989). “Ya ders saati artırılmalı ya da kazanımlar azaltılmalı...” “Ders içerikleri öğrencilerin hazırbulunuşlukları dikkate alınarak hazırlanmalı...” (M6, s.1952). “...sınıfların teknolojik donanım ve öğretim materyalleri eksiklikleri giderilmeli.”; “Sosyal bilgiler dersi için özel sınıflar oluşturulmalı.” (M7, s.36). “Okul içi ve dışı etkinliklerde okul yönetimi teşvik edici olmalılar. Prosedürleri kolaylaştırmalılar.” (M8, s.1112). “Öğrencilerin sınıfta dersi işledikten sonra konuyu eve gidince ve belirli aralıklarla tekrar etmeleri gerekiyor...” (T1, s.67). “Derste drama, rol oynama, istasyon gibi öğrencinin derse katılabileceği teknikler kullanmalıyız...” (T1, s.68). “Sosyal bilgiler laboratuvarlarının olması işimizi daha kolaylaştıracaktır. Bu sınıflar materyal açısından zengin sınıflar olacağından dersler daha verimli işlenebilir.” (T3, s. 35). “Sosyal bilgiler dersi en az matematik ve fen dersleri kadar önemsenmelidir.”; “Derse gerekli değer verilmeli ve katsayı diğer derslerle dengelenmelidir.” (T4, s.45). “Okul-aile iş birliği arttırılmalı bu doğrultuda öğrencileri de kapsayan etkinlikler düzenlenmelidir...” (T4, s.46).

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin olarak 2005-2023 yılları arasında yapılmış nitel çalışmaların meta-tematik analizi sonucunda sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunlar yedi temada toplanmıştır. Bu temalar; öğrenciden, öğretmenden, öğretim programından, kullanılan yöntem ve tekniklerden, materyal eksikliğinden, velilerden kaynaklanan sorunlar ve diğer sorunlardır.

İncelenen akademik çalışmaların bulgularındaki öğrenci kaynaklı sorunlara ilişkin ortak görüş öğrencilerin derse yönelik olumsuz tutumu ve ilgisizliğidir. Öğretmenler LGS sınavlarında sosyal bilgiler dersinden doğrudan bir soru çıkmaması, ilgili dersin de katsayısının düşük olması nedeniyle öğrencilerin derse çok önem vermediklerini, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin düşük

olduğunu belirtmişlerdir. Dersin öğrenci tarafından önemli görülmemesi derse hazırlıksız gelmesine, derste işlenenlere dikkatini yoğunlaştırmamasına ve öğrendiklerini tekrar etmemelerine neden olmaktadır. Öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyi; ön bilgilerinin, yeni kazanımın temelini oluşturur. Yeni öğrenmeler için gerekli olan ön öğrenmeler Gagne tarafından ön koşul öğrenmeler, Bloom tarafından ise bilişsel giriş davranışları olarak adlandırılmıştır (Senemoğlu, 1997). Bu kapsamda öğretmen yeni bir ünite, konu veya kazanımın öğretimine başlarken öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerini ölçmeli ve değerlendirme sonucu eksiklikler belirlendi ise bunları tamamlayıcı etkinliklerle derse başlamalıdır. Özellikle sözel öğrenmelerin kalıcılığı öğrenilenlerin zihinde canlı tutulmasına bağlıdır bu da düzenli tekrarlarla sağlanabilir. Öğrenciye düzenli çalışma tutum ve alışkanlığı kazandırmak için öğretme-öğrenci ve ebeveynler iş birliği içinde hareket etmelidir. Öğrenciye verilen ödevler mutlaka takip edilmeli, ödevin ve tekrarının öğrenciye kazandıracakları konusunda hem öğrenciler hem de veliler bilgilendirilmelidir (Küçükahmet, 2014). Ders sürecinde kazanımlar günlük yaşamla ilişkilendirilerek öğrenmeye ihtiyaç hissettirilmeli, sosyal bilgiler dersinde öğrenileceklerin sadece sınavda değil, tüm yaşamları için gerekli olduğu bilinci oluşturulmalıdır. Öğrencinin derse yönelik tutumunu etkileyen pek çok unsur olmakla birlikte ailenin özellikleri de tutum üzerinde etkili olabilmektedir. Nitekim Şimşek ve Demir (2012) tarafından yapılan araştırmada eğitim ve gelir düzeyinin yüksek olduğu ailelerde, çocukların sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Derse yönelik tutum üzerinde özellikle etkili olan diğer bir unsur da öğretmen davranışlarıdır, dersi ve kendini sevdirmek öğretmene bağlıdır. Konuya ilişkin olarak Nas (2015, s.92), öğretmen adaylarına şöyle diyor: “Dersimi sevmeniz gerekir, seveceksiniz ki koşa koşa geleceksiniz. Ama dersimi sevmeniz için beni sevmeniz, benim de sizi sevmem gerekir. Görüyorsunuz, iş öğretmende bitiyor. Severseniz, sizi de severler; dolayısıyla dersinizi severler.”

Analize dâhil edilen araştırmalarda öğrencilerin okuma alışkanlıklarının yetersiz olduğunu, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde dikkatlerini toplama ve sürdürmede sorun yaşadıklarını belirten öğretmenler, dikkati çok kısa süren öğrencilerin istenmeyen davranışlar sergileyerek diğer öğrencilerin de öğrenme sürecini olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenmede bilgiyi işleme sürecinin başlatabilmesi için öğrencinin dikkati çeşitli uyarıcılarla kazanıma çekilmelidir (Senemoğlu, 1997). Bu süreçte öğrencilerin neyi niçin öğrenecekleri,

öğrendiklerinin gerçek yaşamda ne işe yarayacağı açıklanabilir, merak uyandırıcı sorular yöneltilebilir, kazanıma ilişkin ilgi çekici görsel veya işitsel materyaller kullanılabilir. Sınıf içinde ortaya çıkabilen istenmeyen öğrenci davranışları dikkatin dağılmasına, öğrenci ve öğretmenin motivasyonunun düşmesine ve zaman kaybına neden olmaktadır. İstenmeyen davranışın altında yatan esas nedeni bulmaya ve anlamaya çalışmak gerekmektedir. Öğretmen tarafından sorunun çözümü için öneriler oluşturulmalı, yanlış davranışların ortaya çıkmaması için önlemler alınmalıdır (Erdem, 2016; Sönmez, 2001).

Sosyal bilgiler öğretiminde yaşanan sorunların öğretmen boyutu incelendiğinde en önemli eksiklik mesleki gelişimdir. Öğretmenlerin bilimsel gelişmeleri takip etmedikleri, alanı ile ilgili veya diğer güncel konularla ilgili yayınları yeterince okumadıkları, teknolojiye ve yeniliklere uyum sağlamada zorlandıkları ifade edilmiştir. Bazı öğretmenlerin öğrenci ile etkili bir iletişim kuramaması, sınıf yönetiminde yetersizlik, öğretimi özenle planlamaması, öğrencinin derse ilgisini yeterince çekememesi, materyal kullanmada yetersizlik, geleneksel yöntemleri kullanmada ısrarcılık gibi sorunlar öğretmenden kaynaklanan sorunlardır.

Öğretme işinin temel sorumlusu öğretmendir (Bilen, 1996). Eğitim fakültelerinde öğretmen adayları alan bilgisi, alan eğitimi, genel kültür dersleri ve sosyal kültürel etkinliklerle öğretmenliğe hazırlanmaya çalışılmaktadır. Zamanla öğretmenlerin bilim ve teknolojide yaşanan değişimi öğretim sürecine yansıtabilmelerinde lisans eğitimi sırasında aldıkları pedagojik alan bilgisi ve becerisi yetersiz kalabilecektir. Bu bilgi, beceri ve değerlerin sürekli geliştirilmesi için verilecek hizmet içi eğitimde, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından verilen eğitimler ve öğretmenin kendi kendini geliştirmesi olmak üzere iki boyut söz konusudur (Uslu, 2015). Öğretmen, her eğitim öğretim yılı sonunda mesleki yeterlikleri konusunda öz değerlendirme yapmalı, geliştirmesi gereken alanları belirleyerek mesleki gelişim planı oluşturmalıdır. Bu plan çerçevesinde alanı ile ilgili yayınları incelemeli, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda kurs ve seminerlere katılarak kişisel ve mesleki gelişimini sağlamalıdır.

Sosyal bilgiler dersinde sınıf ve zaman yönetiminde yaşanan sorunların önüne geçebilmek için öğretmen öncelikle dersine hazırlıklı ve plan yapmış olarak gelmelidir. Öğretim planı öğrencileri motive eden, aktif katılımı sağlayan, akran öğretimini destekleyen nitelikte hazırlanmalıdır (Gençtürk ve Sarpkaya, 2015).

Sönmez (2001), öğretmeni bir orkestra şefine benzetir. Ona göre öğretmen sürekli sınıfta kendi yapan, söyleyen, bulduran, fikir üreten olmamalıdır. Öğrenciye rehberlik ederek faaliyeti öğrenciye yaptırmalı, buldurmalı, fikirler sunmalarına fırsat vermelidir. Sınıf içi iletişimde öğretmenin fiziksel ve psikolojik olarak öğrenciyi etkili dinlemeyi bilmesi ve olumsuz davranışlar karşısında “sen dili” yerine “ben dili” kullanması sınıf yönetimindeki sorunları en aza indirebilecektir (Erdem, 2016).

Sosyal bilgiler öğretiminde müfredat kaynaklı sorunlar incelendiğinde; müfredatın yoğun olması, kazanım sayısının fazla olması, ders saatinin yetersiz olması, içeriğin eğitim öğretim yılı içinde yetiştirilememesi gibi görüşler öne çıkmıştır. Ayrıca bazı çalışmalarda kazanımların ve içeriğin öğrenci düzeyine uygun olmadığı, soyut kavram ve kazanımların olduğu ifade edilmiştir. Müfredat içeriğine yönelik olarak bir diğer sorun da ünitelerin birbirinden bağımsız olması ve konuların kronolojik olarak verilmemesidir.

Eğitim programları dünyadaki ve toplumdaki değişen bilimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak gözden geçirilmekte, düzenlenmekte veya yenilenmektedir. Türkiye’de kapsamlı bir değişiklik 2005 yılında yapılmış 2017 yılında programlar gözden geçirilerek düzenlemiştir. Son olarak 2024 yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında programlar yeniden düzenlenmiş ve 2024-2025 eğitim öğretim yılı başında uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2024). Eğitim programlarının tüm boyutları ve buna bağlı olarak hazırlanan planların öğrencinin seviyesine uygun olması, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekir (Erdem, 2016). Öğretim programının temel boyutlarından biri olan içerik tasarımı yapılırken genel çerçeve belirlenir, öğretim ortamının koşullarına göre kazanımlar dışına çıkmadan içerikte değişiklikler yapabilmesi için öğretmene esneklik tanınır. Öğretmenler içerikte yer alan bilginin hangi sırada ve ne kadar zamanda verileceğine kendileri karar verirler (Karataş Coşkun, 2012).

Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan yöntem tekniklere ilişkin sorunlar ise şu şekildedir: Geleneksel yöntemlerle ders işlenmesi nedeniyle öğrencinin ilgisini çekmede ve derse yönelik olumlu tutum geliştirmede yetersiz kalınmaktadır. Derste ezbere dayalı bir öğretim gerçekleştirilmekte, kavram ve kazanımlar somutlaştırılamamaktadır. Kazanımların günlük yaşamla ilişkilendirilememesi, bilgiyi ezberlemeye dayalı etkinliklere ağırlık verilmesi, yöntem çeşitliliğinin sağlanamaması, okul dışı öğretim yöntem ve tekniklerine

yeterince yer verilmemesi, derslerin öğretmen merkezli işlenmesi de yöntem tekniklerle ilgili sorunlar arasındadır.

Öğretimde yöntem seçimini etkileyen öğeler şunlardır: kazanım, içerik, sınıf mevcudu, öğrenci özellikleri, zaman, öğretim ortamının özellikleri, öğretmenin benimsediği eğitim felsefesi, mesleki yeterlilikleri ile deneyimi. Öğretmenlerin kullandıkları öğretim yöntem ve teknikleri üzerine yapılan çalışmalar genellikle düz anlatım ve soru-cevap yöntemlerinin tercih edildiğini, yöntem ve teknik çeşitliliğine yer verilmediğini ortaya koymaktadır (Dal ve Tatar, 2017). Metin Göksu (2020) yaptığı çalışmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin genellikle soru-cevap ve düz anlatım yöntemini kullandıklarını belirlemiştir. Geleneksel bir yöntem olan anlatım kalabalık sınıflarda içeriğin daha hızlı ve kolay aktarılabilmesi açısından tercih edilen yöntem olmakla birlikte doğru planlanmadığında, farklı teknik ve materyalle desteklenmediğinde öğrenmenin kalıcılığını sağlayamamaktadır (Tok, 2012). Kuşkusuz her durumda başarıyla uygulanabilecek tek bir yöntemden vardır demek gerçekçi değildir. Kazanımlar; içerik, öğrenme ortamı, okulun imkânları, sınıfın fiziki koşulları, öğrencilerin gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları ve öğretmenlerin alan eğitimi bilgi ve becerisi kullanılacak yöntem ve tekniklerin belirlenmesini etkiler (Bilen, 1996). Öğretmen kendi kişisel çabaları ve duyarlılığıyla öğrenciye, sınıfına, kazanıma en uygun yöntemleri seçecek ve süreçte sınıftan gelen sinyallerle değişikliğe gidecektir (Küçükahmet, 2014).

Araştırmanın öğretim materyallerinden kaynaklı sorunlar temasında öne çıkan sorunlar; okulun fiziki ve teknolojik donanımının yetersiz olması, ders için gerekli materyallerin okullarda bulunmaması ve her okulda sosyal bilgiler laboratuvarının bulunmamasıdır. Ayrıca okuldaki mevcut materyallerin etkili bir şekilde kullanılmaması, öğretmenlerin teknolojik materyalleri kullanmada yetersiz kalmaları, ders kitaplarında görülen hata ve eksiklikler gibi sorunlar belirlenmiştir.

Öğretmenlerin öğretim materyallerini kullanmalarının temel amacı vermek istedikleri mesajı öğrencilerine doğru, anlaşılır ve somut yoldan ulaştırabilmektir (Kıldan ve Ünver, 2012). Öğretimde materyal kullanılması, farklı öğrenme stillerine hitap edebilme ve farklı zekâ alanlarını işe koşma avantajı sağlamaktadır. Öğrenmeyi somutlaştırmakta, dikkati derse çekmeyi kolaylaştırmakta, birden fazla duyu organına hitap ederek öğrenmenin kalıcılığına

katkı sağlayabilmektedir. Aksin (2020), öğretim programlarının hedefi olan bilgiyi üreten, yapılandıran bireyler yetiştirilmesinde öğretim materyallerinin önemini vurgularken; Şanlı (2018) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde materyal kullanımının yetersiz olması, derslerde kullanılan materyallerin eski olması ve derslerin sadece tek bir materyalle işlenmesinin dersi sıkıcı hâle getirdiği görüşünde oldukları belirlenmiştir. Eğitimin etkililiği konusunda dijital teknolojiler her geçen gün daha önemli hâle gelmektedir. Teknolojiyi etkili ve güvenli kullanarak bilgiye hızla ulaşabilen, etkin vatandaşlar yetiştirebilmek için öğretim sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin teknolojiyi etkili bir şekilde kullanabilmeleri ve bu konuda kendilerini sürekli geliştirmeleri çok önemlidir. Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılabilecek eğitim teknolojileri öğretmenin teknoloji kullanımına dair bilgi ve becerisine, okulun ve ailelerin mevcut ekonomik imkânlarına, okulun bulunduğu yerin sosyal, kültürel ve coğrafi şartlarına göre değişecektir (Ersoy, 2021).

Öğrenme-öğretme sürecinde en yaygın olarak kullanılan materyal olan ders kitabı, öğretmen ve öğrenciler için güvenilir ve temel başvuru kaynağıdır. Ders kitaplarının hazırlanmasında daha özenli olunmasını gerektiren sebep onların çocuklar için yazılmış olmasıdır (Kabapınar, 2015). Ders kitabı hazırlanırken öğretim programında yer alan kazanımlar, öğrencilerin gelişim özellikleri, ilgi, yetenek ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Öğrenciyi merkeze alan bir anlayışla hareket edilmeli, bilgiye nasıl ulaşabileceğine ve bilgiyi nasıl kullanabileceğine yönelik içeriğe yer verilmelidir (Alaca, 2020).

Araştırma kapsamında incelenen akademik çalışmalarda en sık dile getirilen diğer bir sorun da ailelerin derse ve okula yönelik ilgisizliğidir. Ailenin eğitim düzeyinin ve ekonomik gelirinin düşük olması, okul ile iş birliği konusunda isteksiz olmaları, derste öğrenilenlerin tekrar edilmemesi ve ödev konusunda velilerin yeterince destek olmaması aileden kaynaklanan sorunlardır. İncelenen çalışmalarda velilerin sosyal bilgiler dersine yeterince önem vermeyerek sayısal dersleri ön planda tutmalarının, öğrencinin derse yönelik tutumunu olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Sosyal bilgiler dersinde öğrenilen bilgi, beceri ve değerlerin ev boyutunda izlenmesi, değerlendirilmesi, tekrarı ve pekiştirilmesinde aile önemli bir role sahiptir (Ersoy, 2020). Epstein ve diğerlerine (2018) göre verimli bir öğrenme süreci için önemli olan öğrencinin öğrenme sorumluluğunu paylaşmak, iş birliği

yapmaktır. İşbirliği zor iş değil ama gönül işidir. Neredeyse tüm öğretmenler ve yöneticiler aileleri işe dâhil etmek istemekte ama pek çoğu bunu nasıl planlayacağını bilememektedir. Bu nedenle öğretmen ve öğretmen adayları örnek etkinlikler ve atölye çalışmaları ile aile katılımı konusunda bilgilendirilmelidir. Yine aileler de okul-aile iş birliğinin öğrencinin geleceğini şekillendirmedeki önemi hakkında bilinçlendirilmelidir.

Araştırmanın yedinci teması diğer sorunlar olarak adlandırılmıştır. Bu temada yer alan sorunlar sınav sistemi, sınıf mevcutları, okulun yakın çevresinin sınırlılıkları, okul yönetimi ve öğretmen itibarı şeklinde sınıflandırılmıştır. LGS sınavlarında doğrudan sosyal bilgiler dersi kazanımlarını içeren sorulara yer verilmemesi, inkılap tarihi ile ilgili soruların da katsayısının sayısal derslere göre düşük olması, sınıflardaki öğrenci sayısının fazla olması, okul dışı öğretim yöntemlerinin uygulanmasındaki sınırlılıklar, yönetici-öğretmen arasındaki iletişim problemleri öğretimi olumsuz etkileyen sorunlar arasında yer almıştır. Ayrıca velilerin öğretmene her durumda müdahalesine meydan verilmesi ve zaman zaman yaşanan öğretmenlik mesleğinin itibarını düşürücü olaylar da öğretmenlerin motivasyonlarını olumsuz etkilemekte bu durum dersin öğretiminde verimliliğin düşmesine neden olmaktadır.

Türkiye’de ilköğretimden ortaöğretime geçiş sistemi kapsamında yapılan sınavlar geçmişten günümüze farklı adlarla ve mevcut öğretim programları kapsamında oluşturulan çoktan seçmeli sorularla yapılmaktadır. Çakıoğlu (2019) tarafından yapılan ortaöğretime geçiş sistemine yönelik öğretmenlerin görüşlerinin incelendiği çalışmada LGS sınavının yapılandırmacı yaklaşıma uygun olmadığı, öğrenciyi ezberci eğitime ve sınav odaklı çalışmaya yönlendirdiği ve özellikle katsayısı düşük olan derslere ilgiyi azalttığı belirlenmiştir.

Sosyal bilgiler dersi öğrenciyi gerçek yaşama, toplumsal yaşama hazırlarken; okul binası dışına çıkılmalı, yaşanan problemler ya da o yerin tarihi, coğrafyası yerinde gözlemlenmelidir. Okul dışında uygulanacak öğretim faaliyetleri öğrencilerin sosyal bilgiler kazanımları ile günlük yaşam arasındaki ilişkiyi görmelerini (Şimşek ve Kaymakçı, 2015) ve sosyal bilgiler dersinin toplumsal yaşamdaki önemini fark etmelerini sağlar. Yapılandırmacılık yaklaşımına göre öğrenme, bilginin aktarılması ile değil bizzat gerçek ortamlarda yaparak yaşayarak, deneyerek, gözlemleyerek gerçekleşebilir. Yapılandırmacılık bu nedenle öğretmen merkezli, ders kitabına bağımlı ve sadece okul içinde

yapılan eğitime karşıdır. Kazanım hangi ortamda daha iyi kazanılacaksa öğrenme süreci orada yapılandırılmalıdır (Tokcan, 2015). Öğretmenler, sosyal bilgiler dersinde yakın çevre imkânları doğrultusunda okul dışı öğrenme faaliyetleri düzenlemelidir. Kalabalık öğrenci gruplarının faaliyetleri için yardımcı veli veya rehber desteği alınması, okul dışı faaliyetlerin eğitim öğretim yılı başında planlanarak gerekli resmî işlemlerin/başvuruların zamanında yapılması, velilerin okul dışı öğrenme faaliyetlerinin etkililiği konusunda bilgilendirilmesi yoluyla yönetime ilişkin sınırlılıkların ortadan kaldırılabileceği söylenebilir.

Okul yönetimi-öğretmen-öğrenci-aile arasındaki ilişkiler ve okul kültürü öğrenme sürecini etkileyen temel unsurlardandır. Okul yöneticisinden öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıracak, okulu sevmelerini sağlayacak, öğretmenlerin görevlerini severek, huzur içinde yerine getirecekleri demokratik yaklaşımın esas alındığı bir okul kültürü oluşturmaları beklenir (Gedikoğlu, 2015). Okul yöneticisi örgütsel adaleti sağlamalı, öğretmenin başarılı uygulamalarını takdir ve teşvik etmelidir. Öğretmenlerin görevini yerine getirirken ihtiyaç duyabilecekleri materyalleri ve mesleki gelişimleri için gerekli olanakları sağlamalıdır. Ayrıca okul içi ve okul dışında uygulanacak yöntemler konusunda da öğretmenlerin işini kolaylaştırıcı bir yol izleyerek öğretmenlerin öğretim sürecinde yöntem çeşitliliğine gitmelerini desteklemelidir.

Araştırma sonuçlarından hareketle getirilebilecek öneriler şunlardır:

Sosyal bilgiler öğretmenleri her yıl mesleki yeterliklerine ilişkin öz değerlendirme yapmalı, sonuçlar doğrultusunda mesleki gelişim planı yaparak sürekli kendilerini geliştirmelidirler. Öğretmenlerin alanı ile ilgili süreli yayınları takip etmeleri teşvik edilmeli, seminer dönemlerinde edinilen bilgi ve deneyimlerini çevrim içi veya yüz yüze meslektaşları ile paylaşabilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır.

Hizmet içi eğitimlerde öğrencinin aktif katılımını sağlayan strateji yöntem ve tekniklerin uygulamalı örneklerle işlendiği atölye çalışmaları yapılmalıdır. Öğretmen dersini işlerken anlatım yöntemini kısa tutmalı öğrencilerin düşünmelerine, özgün fikirler üretmelerine ve akranları ile paylaşımlarına olanak sağlayacak şekilde öğretimi planlamalıdır.

MEB tarafından her okula sosyal bilgiler öğretimi için ihtiyaç duyulan materyaller paketi hazırlanarak teslim edilmeli, zaman zaman ihtiyaca göre

materyaller yenilenmelidir. Öğretmenlere iki, üç boyutlu ve dijital materyal hazırlama ve derste kullanmaya yönelik eğitimler verilmelidir.

Her öğrenme alanının öğretimine başlanırken öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri ölçülmeli, ders işlenişleri değerlendirme sonuçları doğrultusunda planlanmalıdır.

Sınıf içi istenmeyen davranışların oluşmadan önüne geçilmesi için sınıfta demokratik ortam sağlanmalı, iletişimde ben dili kullanılmalı, cezadan uzak durulmalı, öğrencinin derse odaklanmasını sağlayacak dikkat çekme, güdüleme, hedeften haberdar etme aşamalarına göre derse başlanmasına özen gösterilmelidir.

Ortaöğretime geçiş sınavındaki katsayı dengesizliği giderilmeli, doğrudan sosyal bilgiler kazanım ve becerilerinin ölçüldüğü sorulara da yer verilmelidir.

Ailenin sosyal bilgiler dersi öğretimine katılımı sağlanmalı, okul-aile iş birliğini artıracak düzenli aktiviteler yapılmalıdır. Aile eğitim ve katılım etkinlikleri tüm eğitim öğretim sürecini kapsayacak şekilde planlanmalıdır.

Okulların fiziki yapıları mevcut öğrenci sayılarına uygun yapılandırılmalı sınıf mevcutları makul sayıya indirilmelidir. Her okulda sosyal bilgiler sınıfı/laboratuvarı açılmalıdır.

Araştırmaya dâhil edilen çalışmalar sosyal bilgiler öğretiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin yapılmış nitel çalışmalardır. Nitel ve nicel tüm çalışmaların incelendiği daha kapsamlı meta analiz çalışmalarının yapılması önerilebilir.

Extended Summary

Introduction

The main factors that determine the effectiveness of the social studies teaching process can be expressed as teacher characteristics, student characteristics (learning environment, strategies, methods, techniques and materials used in the learning-teaching process, curriculum, family, and the environment where the school is located. There are many studies on the problems affecting the success of social studies teaching. In this study, it is aimed to conduct a meta-thematic analysis of qualitative academic studies on the problems experienced in social studies teaching since 2005.

Method

In this study, meta-thematic analysis, which is a research synthesis method applied in combining the results of qualitative studies conducted on the same subject area, was used. A document review was conducted in national databases and thesis center. Content analysis was conducted by including 8 articles and 10 theses from the researches on the problems in social studies teaching between 2005-2023.

Findings

According to the results of the research, the themes related to the problems experienced in social studies teaching are; problems arising from students, teachers, curriculum, methods and techniques used, lack of materials, problems arising from parents and other problems. In the studies conducted, the most frequently mentioned problems stemming from students are low level of readiness, negative attitude towards the lesson, neglecting the lesson, not repeating what has been learned, not preparing for the next lesson and not doing the homework given, students not working regularly on the lesson, and getting distracted quickly in the lesson. When the teacher dimension of the problems experienced in social studies teaching is examined, the most important deficiency is that teachers do not develop themselves professionally. Due to the intensive curriculum and insufficient course hours, the content cannot be delivered within the academic year. Failure to associate the gains with daily life, focusing on activities based on memorizing information, not providing a variety of methods, not giving enough space to out-of-school teaching methods and techniques, and teacher-centered teaching of lessons were among the reasons that caused problems in teaching. Inadequate physical/technological equipment of the school and existing materials, deficiencies in the content of textbooks are problems related to materials. The reluctance of families to cooperate with the school, not giving enough importance to the social studies course and prioritizing numerical courses are among the family-related problems. In the theme of other problems that negatively affect teaching, the LGS exam system, the high number of students in classes, events that lower the reputation of the teaching profession, and communication problems between school administration and teachers were included.

Discussions, Conclusions, and Recommendations

The social studies course has a very important role in terms of providing the individual with the necessary knowledge and skills in the process of adaptation to society. For this reason, the practices related to the course should be constantly reviewed and the quality of teaching should be improved by eliminating the problems experienced. In the studies conducted, it is seen that the problems are experienced in all parts of the system (curriculum, teachers, students, educational situations, etc.). In this context, the teacher should take care to plan the lesson according to the characteristics of the student and to use methods, techniques and materials that will facilitate learning by concretizing it. Teachers should provide continuous professional development in their field. The physical structure and technological facilities of the school should be improved to facilitate the teacher's work. Parents should also be made to feel the importance of the course. The first thing to be done in this regard would be to include direct questions about the course in the LGS exam and increase its coefficient.

Etik Beyanı: Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde belirtilen kurallara uyulduğunu ve “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler”e dayalı hiçbir işlem yapmadığımı beyan ederim. Aynı zamanda tüm etik ihlallerde tüm sorumluluğun makale yazarına ait olduğunu beyan ederim.

Etik Kurul İzni: Araştırmanın etik onaya ihtiyacı bulunmamaktadır.

Telif Hakları: Millî Eğitim dergisinde yayınlanan çalışmaların Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Veri Kullanılabilirliği Beyanı: Bu çalışma sırasında oluşturulan veya analiz edilen veriler, talep üzerine yazardan temin edilebilir.

Yazma Yardımı için Yapay Zekâ Kullanımı: Yazma yardımı için yapay zekânın kullanılmadığını beyan ederim.

Kaynakça

- Aksin, A. (2020). Sosyal bilgiler öğretiminde teknoloji kullanımı ve materyal tasarımı. T. Çelikkaya, Ç. Öztürk Demirbaş, T. Yıldırım ve H. Yakar (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi II* içinde (ss. 23-60). Pegem Akademi.
- Alaca, E. (2020). Sosyal bilgiler ders kitabı incelemeleri. T. Çelikkaya, Ç. Öztürk Demirbaş, T. Yıldırım ve H. Yakar (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi II* içinde (ss. 1-20). Pegem Akademi.
- Batdı, V. (2019). Meta-tematik analiz. V. Batdı (Ed.), *Meta-tematik analiz: Örnek uygulamalar* içinde (s. 10-76). Anı Yayıncılık.
- Batdı, V. (2020). Introduction to meta-thematic analysis. V. Batdı (Ed.), *Meta-thematic analysis in research process içinde* (ss. 1-38). Anı Yayıncılık.
- Bilen, M. (1996). *Plandan uygulamaya öğretim*. Aydan Web Tesisleri.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz ve Ş., Demirel F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22. Baskı). Pegem Akademi.
- Çakıoğlu, V.(2019). *Ortaöğretime geçiş sistemine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Dal, S., ve Tatar, N. (2017). Temel kavramlar. S. Dal ve M. Köse (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (ss. 1-33). Anı Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 15-46). Pegem A Yayıncılık.
- Erdem, A.R. (2016). Sosyal Bilgiler öğretiminde sınıf yönetimi. S. Şimşek (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 102-130). Anı Yayıncılık.
- Ersoy, F. (2020). Sosyal bilgiler eğitiminde aile katılımı. A. Karaçöp (Ed.), *Teori ve uygulamalarıyla eğitimde aile katılımı* içinde (ss. 259-290). Pegem Akademi.
- Ersoy, F. (2021). Teknoloji kavramının tarihçesi ve eğitimde kullanımı. R. Sever ve E. Koçoğlu (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı* (3. Baskı) içinde (ss. 19-34). Pegem Akademi.

- Epstein, J. L., Sanders, M. G., Sheldon, S. B., Simon, B. S., Salinas, K. C., Jansorn, N. R., ... & Williams, K. J. (2018). *School, family, and community partnerships: Your handbook for action*. (Ç. Apaydın, Çev.). Pegem Akademi. (2009).
- Gedikoğlu, T. (2015). *Liderlik ve okul yönetimi*. Anı Yayıncılık.
- Gençtürk, E., ve Sarpkaya, G. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterlikleri. M. Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 49-66). Pegem Akademi.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M.B., ve Taşğın, B. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma* (2. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. (2015). Yeni öğrenme anlayışının ışığında sosyal bilgiler ders kitapları. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (ss. 368-400). Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2019). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi*. Pegem Akademi.
- Karataş Coşkun, M. (2012). İçeriğin öğretim için düzenlenmesi. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (7. Baskı) içinde (ss. 84-126). Pegem Akademi.
- Kıldan, A.O., ve Ünver, N. (2012). Öğretim araçları. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (7. Baskı) içinde (ss. 358-382). Pegem Akademi.
- Kuru, E. (2023). Sosyal bilgiler öğretimini yönlendiren yaklaşımlar. N. Dağ ve A. Taneri (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi kavramlar, değerler ve beceriler* içinde (ss. 57-73). Pegem Akademi.
- Küçükahmet, L. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (26. Basım). Nobel Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *2024-2025 eğitim ve öğretim yılı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne ilişkin iş ve işlemler*. <https://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/2230.pdf>
- Metin Göksu, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih konularının öğretimine yönelik görüşleri. *Kastamonu Education Journal*, 28(5), 1946-1955. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.4039>

- Nas, R. (2015). *Sağlıklı öğretmen-öğrenci ilişkileri*. Ezgi Kitabevi.
- National Council for the Social Studies (2023). *New Definition of Social Studies Approved*. <https://www.socialstudies.org/media-information/definition-social-studies-nov2023>
- Parker, W. C. (2013). *Social studies in elementary education*, (14th edition). Pearson. University of Washington, Seattle.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ertem Matbaacılık.
- Sönmez, V. (2001). *Öğretmen el kitabı* (9. Baskı). Anı Yayıncılık.
- Şahin, Ç. (2015). Nitel verilerin analizi. R.Y. Kıncal (Ed.) *Bilimsel araştırma yöntemleri* içinde (ss.183-217). Nobel Yayıncılık.
- Şanlı, S. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde kullanılan öğretim materyallerine ilişkin görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 52-64. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jirss/issue/40047/493838>
- Şimşek, H., ve Demir, A. (2012). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumları ve öğrencilerin tutumları ile akademik başarıları arasındaki ilişki. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), 1-19.
- Şimşek, A., ve Kaymakçı, S. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretiminin amacı ve kapsamı. A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Ed.ler), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 1-11). Pegem Akademi.
- MEB. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı*. <https://tymm.meb.gov.tr/ogretim-programlari/sosyal-bilgiler-dersi>
- Tok, T.N. (2012). Etkili öğretim için yöntem ve teknikler. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* (7. Baskı) içinde (ss. 162-230). Pegem Akademi.
- Tokcan, H. (2015). Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi ve öğrenme teorileri. A. Şimşek ve S. Kaymakçı (Ed.), *Okul dışı sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 15-40). Pegem Akademi.

- Uslu, S. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeterlikleri. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Ed), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 59-89). Pegem Akademi.
- Utkugün, C. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre sosyal bilgiler dersi ve sosyal bilgiler öğretmeni. *Turkish Studies Education*, 15(6), 4589-4610. <https://dx.doi.org/10.47423/TurkishStudies.46534>
- Yel, S., Taşdemir, A. ve Yıldırım, K. (2015). Sosyal bilgilerde öğretim strateji, yöntem ve teknikleri. B. Tay ve A. Öcal (Ed.ler), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* içinde (ss. 42-92). Pegem Akademi.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayınları.

Ek 1:*Araştırma Kapsamında İncelenen Akademik Çalışmalar*

Kod	Yıl	Yazar/Yazarlar	Araştırma	Türü*
M1	2023	Meral Metin Göksu Zeynep Taşyürek	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğretim Sürecinde Yaşadıkları Sorunlar	M
M2	2023	Büşra Çiçek	Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Sınıf Öğretmenlerinin Lisans Eğitimi ve Ders Öğretimi Konusundaki Görüşleri	M
M3	2023	Abdulgafur Karaca M. Ali Elilçi Baran Demirok Selami Atan Şenay Ayana Berat Elilçi	Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Konularının Öğretiminde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri	M
M4	2022	Tuğçe Gamze İşçi Kubilay Yazıcı	Öğretmen Adaylarının Gözünden Ortaokul Sosyal Bilgiler Derslerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri	M
M5	2021	Mükremin Ceylan Asım Çoban	4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı Öğrenme Alanlarında Yer Alan Coğrafya Konularının Öğretilmesinde Karşılaşılan Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri	M
M6	2020	Meral Metin Göksu	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih Konularının Öğretimine Yönelik Görüşleri	M
M7	2016	Mehmet Açıkalin Senem Gönenç	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunlara Getirdikleri Çözüm Önerileri	M
M8	2015	Hatice Memişoğlu Gözde Köylü	Sosyal Bilgiler Dersindeki Sorunlar ve Çözüm Yollarına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri	M
T1	2022	Emrullah Yalçın	Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretiminde ve Öğreniminde Güçlük Yaşanan Konulara İlişkin Öğretmen Görüşleri	YLT

Kod	Yıl	Yazar/Yazarlar	Araştırma	Türü*
T2	2022	Yaşar Çimen	Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Öğrenme Nedenleri, Süreçte Karşılaştıkları Sorunlar, Beklentileri ve Sosyal Bilgiler Öğrenmelerinin Yaşamlarına Yansımaları	YLT
T3	2022	Muazzez Aras	Öğretmen Görüşlerine Göre Pandemi Öncesi ve Pandemi Süresince Sosyal Bilgiler Dersinde Karşılaşılan Güçlükler	YLT
T4	2020	Nezire Dikmenli	Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karşılaştığı Problemlere Dair Öğretmen Görüşlerinin Yansımaları: Akdeniz Bölgesinde Bir İl	YLT
T5	2019	Seyithan Has	Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullandıkları Yöntem ve Teknikler ile Dersin Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar: Muş İli Örneği	YLT
T6	2014	Hayati Akmehmetoğlu	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar (Kastamonu İli Örneği)	YLT
T7	2014	Şerafettin Yener	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Öğretmen Görüşleri: Muş İli Örneği	YLT
T8	2011	İbrahim Akşit	İlköğretimde Görev Yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar (Denizli ve Erzurum Örneği)	YLT
T9	2010	Ferdi Tepebaş	Mesleğe Yeni Başlayan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar	YLT
T10	2007	Gökmen Salik	Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafya Konularının Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerilerine İlişkin Öğretmen Görüşleri	YLT

*Yüksek Lisans Tezleri (YLT), Makale (M) şeklinde kısaltılmıştır.